

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ВЕРНИГОРА ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЇВНА _____
(власноручний підпис здобувача освіти)

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
української мови, теорії та історії
української і світової літератури,
д-р філософії з мовознавства
_____ Олена ГАВРИЛЮК
« ____ » _____ 202__ р.

**ВИЯВИ ЕКСПЛІЦИТНОЇ ЕКОНОМІЇ
В КОНТЕКСТІ СЛОВОТВІРНОЇ НОМІНАЦІЇ**

Спеціальність 035.01 Українська мова та література

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:

Олена ВАЖЕНІНА, доцент кафедри
української мови, теорії та історії
української і світової літератури
канд. філол. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2025

АНОТАЦІЯ

Вернигора Л.А. Вияви експліцитної економії в контексті словотвірної номінації. Спеціальність 035.01 «Українська мова та література», Освітня програма «Українська мова та література». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2025.

У магістерській роботі досліджено реалізацію принципу мовної економії в словотвірних процесах сучасної української літературної мови. З'ясовано теоретичні засади цього принципу та проаналізовано його вплив на узуальні й неузуальні моделі словотворення. Особливу увагу приділено афіксації, аббревіації, осново- та словоскладанню, нульовій деривації, а також інноваційним явищам — контамінації, графодеривації, арготичним модифікаціям і okazіоналізмам. Встановлено, що мовна економія є системотвірним чинником, який забезпечує лаконізацію, структурну оптимізацію та динамізм сучасної української мови. Результати дослідження можуть бути використані в теорії словотвору, лексикології, медіалінгвістиці та у практиці викладання української мови.

Ключові слова: мовна економія, словотворення, узуальні моделі, неузуальні моделі, інноваційні деривати, контамінація, аббревіація, графодеривація, okazіоналізм.

Vernyhora L.A. Manifestations of explicit economy in the context of word-forming nomination. Specialty 035.01 "Ukrainian language and literature", Educational program "Ukrainian language and literature". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2025.

The master's thesis examines the implementation of the principle of linguistic economy in the word-formation processes of modern Ukrainian literary language. The theoretical foundations of this principle are outlined, and its influence on both usual and innovative word-formation models is analyzed. Special attention is given to affixation, abbreviation, compounding, zero-derivation, as well as innovative phenomena such as contamination, graphic derivation, argot-based modifications, and occasional word-formation. The study demonstrates that linguistic economy functions as a systemic factor ensuring conciseness, structural optimization, and the dynamic development of contemporary Ukrainian. The results can be applied in the theory of word formation, lexicology, media linguistics, and in teaching the Ukrainian language.

Key words: linguistic economy, word formation, usual models, non-usual models, innovative derivatives, contamination, abbreviation, graphic derivation, occasionalism.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ У СЛОВОТВІРНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.....	8
1.1 Явище мовної економії в словотвірній системі української мови.....	8
1.2 Огляд досліджень, присвячених проблемі лінгвістичної економії в словотворенні сучасної української мови.....	12
Висновки до Розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2 ВІЯВИ ЯВИЩА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ В УЗУАЛЬНИХ СПОСОБАХ СЛОВОТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	20
2.1. Лінгвістична економія як рушійна сила словотвірних процесів.....	20
2.1.1. Нульова суфіксація іменників.....	24
2.2. Віяви експліцитної економії у творення складних і складноскорочених слів.....	26
2.2.1 Аббревіація	28
2.2.2 Основоскладання.....	29
2.2.3. Словоскладання.....	32
2.3. Віяви експліцитної економії в морфемному словотворенні.....	22
2.4. Віяви експліцитної економії у лексико-синтаксичному словотворенні.....	34
Висновки до Розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3 ВІЯВИ ЯВИЩА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ В НЕУЗУАЛЬНИХ СПОСОБАХ СЛОВОТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	39
3.1. Словотвірна контамінація.....	39
3.2. Голофразис.....	46
Висновки до Розділу 3.....	51
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Динаміка розвитку сучасної української мови, особливо в останні десятиліття, вирізняється інтенсивними словотвірними процесами, активним поповненням лексичного складу та переосмисленням традиційних механізмів номінації. Соціальні, політичні, культурні й технологічні трансформації українського суспільства зумовлюють підвищену потребу в нових мовних засобах, що здатні оперативно реагувати на появу нових понять, явищ і комунікативних потреб. У цих умовах особливої ваги набуває принцип мовної економії як універсальна закономірність розвитку мовної системи, що забезпечує оптимальність, лаконічність та ефективність мовлення.

Принцип мовної економії виявляється в різних ділянках мовної структури, але особливо яскраво – у словотворенні, адже саме словотвір є тим рівнем, де відбувається компресія змісту, згущення мовної інформації та формування нових номінативних одиниць. У сучасній українській словотвірчій системі мовна економія реалізується через абсолютну та відносну компресію, що виявляється у скороченнях, афіксації, утинанні основ, аббревіації, метафоризації та інших процесах, спрямованих на мінімізацію мовних зусиль.

Водночас зростає роль неuzuальних, інноваційних моделей словотворення, які репрезентують творчу активність мовців і відображають прагнення до експресивності та мовної гри. Неuzuальне словотворення – особливо у формах контамінації, експресивного словоскладання, утворення графодериватів – також підпорядковується принципу економії, пропонуючи мовцеві швидкі, згорнуті, але семантично насичені форми вираження думки.

Актуальність дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, сучасний український лексикон стрімко поповнюється інноваційними утвореннями, значна частина яких прямо або опосередковано демонструє дію принципу мовної економії. По-друге, у мовознавстві досі не вироблено цілісного системного опису словотвірних процесів під кутом зору економії, а також не з'ясовано взаємодію узуальних і неuzuальних моделей у цьому контексті. По-третє, активізація соціолектних елементів (зокрема аргі), медійної комунікації,

інтернет-дискурсу та мовної гри спричинила появу великої кількості новотворів, словотвірні механізми яких недостатньо досліджені. По-четверте, воєнний стан та утвердження української ідентичності зумовили появу особливих типів графічних і словотвірних інновацій, що теж є формою мовної економії й потребують окремої уваги.

Об'єктом дослідження є словотвірні процеси сучасної української літературної мови.

Предметом дослідження – вияви принципу мовної економії в узуальних та неузуальних способах словотворення.

Мета роботи полягає у всебічному аналізі механізмів реалізації принципу мовної економії у словотвірних процесах сучасної української мови та з'ясуванні впливу цього принципу на формування нових лексичних одиниць.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. Окреслити теоретичні засади вивчення мовної економії в лінгвістиці та визначити її роль у словотвірних процесах;
2. Проаналізувати основні поняття узуального й неузуального словотворення та встановити їх взаємодію з принципом мовної економії;
3. Дослідити експліцитні й імпліцитні механізми економії в узуальних способах словотворення сучасної української мови (афіксація, аббревіація, складні слова, нульова деривація тощо).
4. Проаналізувати особливості реалізації мовної економії в неузуальних, інноваційних словотвірних моделях: контамінації, okazional'ній деривації, словотвірних римейках, графодеривації, голофразисі, арготичних модифікаціях.
5. Окреслити тенденції розвитку словотворення в умовах активної неологізації сучасної української мови.
6. Узагальнити словотвірні явища, що демонструють дію принципу мовної економії, і визначити їх роль у формуванні сучасної мовної норми.

Матеріалом дослідження слугували різностильові тексти сучасної української мови – насамперед публіцистика, медіатексти, художні й

публіцистичні твори, інтернет-дискурс, а також інноваційні номени, зафіксовані в узагальнювальних працях і словниках неологізмів.

Джерельною базою є корпус прикладів, поданий у трьох розділах магістерської роботи, де репрезентовано як узуальні моделі словотворення, так і неузуальні інновації, зокрема медійні контамінати періоду російсько-української війни.

Методи дослідження визначаються метою й завданнями роботи. У роботі використано описовий метод для систематизації словотвірних явищ; контекстуальний аналіз – для з'ясування семантики досліджуваних одиниць; словотвірний та структурно-семантичний аналіз – для виявлення механізмів деривації; порівняльний метод – для зіставлення узуальних і неузуальних моделей; елементів кількісного аналізу – для встановлення продуктивності окремих способів словотворення; функціонально-стилістичний аналіз – для інтерпретації прагматичного аспекту інновацій.

Наукова новизна роботи полягає в цілісному описі виявів мовної економії в різних типах словотворення – як узуального, так і неузуального; у введенні до наукового обігу низки новотворів-контамінатів, голофразисів та графодериватів, утворених у медіапросторі; у систематизації виявів арготичних та іронічно-ігрових моделей у контексті загальноукраїнських словотвірних тенденцій; а також у визначенні взаємозв'язку між мовною економією, демократизацією мовлення і сучасними соціокультурними процесами.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні поняттєвого апарату словотвірної дериватології, розширенні сучасного уявлення про закономірності мовної економії та виявленні нових підходів до інтерпретації інноваційних моделей словотворення.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження в курсах сучасної української мови, дериватології, лексикології, стилістики, медіалінгвістики, у створенні навчальних матеріалів із культури мови й у подальших дослідженнях неологічних та узуальних словотвірних процесів.

Апробація результатів дослідження. Основних положень і результатів магістерського дослідження здійснювалася шляхом публікації у фаховому науковому виданні. Зокрема, за матеріалами роботи було підготовлено та опубліковано статтю «Голофразис як маркер творчої еволюції українського словотвору» у фаховому часописі категорії Б «Лінгвістичні студії Linguistic Studies», випуск 50, с. 7–18 (2025). У статті представлено ключові результати аналізу інноваційних словотвірних процесів, охарактеризовано роль графодеривацій та голофразисів у реалізації принципу мовної економії, а також окреслено тенденції розвитку сучасної української словотворчої системи. Публікація підтверджує наукову цінність проведеного дослідження та його відповідність актуальним напрямкам розвитку українського мовознавства.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження й складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У *першому розділі* розкрито теоретичні засади реалізації принципу мовної економії, проаналізовано поняття узуального й неuzuального словотворення та окреслено роль арго й словотворчої інновації в сучасному мовному процесі. У *другому розділі* досліджено узуальні способи словотворення й проаналізовано експліцитні та імпліцитні вияви мовної економії в продуктивних словотвірних моделях української мови. У *третьому розділі* зосереджено увагу на неuzuальних, творчих механізмах словотворення – контамінації, графодеривації, голофразисі, okazіональності – та показано їхню роль у формуванні сучасних інноваційних лексичних одиниць.

Таким чином, дослідження спрямоване на комплексне вивчення дії принципу мовної економії в словотвірних процесах сучасної української літературної мови та виявлення тих тенденцій, які визначають розвиток українського лексикону на сучасному етапі.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ У СЛОВОТВІРНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.

Принцип мовної економії в українській словотворчості реалізується через абсолютну та відносну компресію мовних одиниць, що проявляється у скороченнях, афіксації, метафоризації та перенесенні значення. Цей принцип керує процесами творення нових слів, що стають короткими та зрозумілими заміниками довших конструкцій, як-от утворення слів на основі аббревіатур або шляхом скорочення складних слів.

Теоретичні засади реалізації: Стислість та лаконічність: Словотвір використовує процеси, які скорочують довжину висловлювання, роблячи його більш стислим, наприклад, шляхом скорочення слів або додавання афіксів.

Відносна компресія: Відносна економія проявляється у перенесенні значень, яке дозволяє уникнути розгорнутого опису, використовуючи метафори та метонімії, аби виразити нові поняття через вже відомі слова.

Приклади реалізації. Скорочення: Процес утворення нових слів шляхом скорочення слів або словосполучень.

Афіксація: Використання префіксів та суфіксів для створення нових слів з мінімальною кількістю змін, наприклад: *"читати" + "про-" = "прочитати"*.

Абревіація: Утворення нових слів з перших літер слів у словосполученні, наприклад, *"ЗВО" замість "заклад вищої освіти"*.

Метафоризація: Перенесення значень на основі схожості, наприклад: *"крило" літака, "ніжка" столу*.

1.1. Явище мовної економії в словотвірній системі української мови

Явище мовної економії в словотвірній системі української мови полягає в прагненні до створення коротших і простіших форм слів, що забезпечує стислість і доступність висловлювання. Це прагнення виявляється у використанні суфіксів, префіксів або у створенні нових слів, які передають зміст у стислій формі. Це

явище сприяє простоті та лаконічності мови, роблячи спілкування більш ефективним.

Мовна економія прагне зробити мову простішою та зрозумілішою, скорочуючи довгі вислови до коротших форм.

Найтипівішим виразником активних процесів у сучасній українській мові стають лінгвальні інновації, серед яких чи не найпомітніше місце посідають неодеривати. Ці новотвори виникають унаслідок динамічних словотвірних процесів, що під впливом соціокультурних змін, інформаційного середовища та потреби носіїв мови в точнішому, економнішому й виразнішому номінуванні. Неодеривати часто функціонують як маркери нових реалій, зумовлених технологічним процесом, трансформаціями суспільних практик і комунікативних стратегій.

Незважаючи на такий стан речей, поза полем зору науковців залишається коло невирішених «неодериватних» питань. До них зараховуємо і зв'язок словотвірних інновацій та аргю, який ще й досі є білою плямою українського мовознавства. Тому стисло окреслимо основні риси, типові для згаданого явища, спробуємо спрогнозувати їхнє подальше функціонування в національній лінгвальній системі.

Передусім зауважимо: аргю як системне явище є важливим джерелом для сучасних мовних процесів. На дериваційному рівні найчастіше це виявлено у використанні соціолектних принципів і прийомів називання та залученні аргюелементів до номінативних процесів, що дозволяє виокремити певні «арготичні» риси в неодериватів.

Словотвірні механізми: Явище реалізується через словотвір, зокрема за допомогою суфіксів, префіксів або створення нових слів, які передають зміст у лаконічній формі. Ефективність комунікації: Це явище спрямоване на спрощення комунікації, роблячи процес передачі думки більш ефективним.

Як слушно зазначає А. Нелюба, спосіб утинання – це тип словотворчого скорочення, коли частина слова відтинається (усікається), утворюючи нову форму або нову одиницю. Йдеться переважно про усічення морфемної структури слова з

метою створення більш економних, зручних у мовленні форм. У сучасній українській мові цей спосіб трапляється в різних різновидах лінгвальних інновацій – жаргоні, молодіжному мовленні, професійних говорах тощо. Для прикладу утинання: *інст* – *інстаграм*, *фізра* – *фізична культура*, *комп* – *комп'ютер*.

А. Нелюба розглядає утинання як активний процес у сучасній мовній динаміці, який проявляється в «агротичній» (тобто агресивно-динамічній, експансивній) поведінці певних словотвірних моделей у живому мовленні.

Ця особливість зараховується так само до арго-жаргонових номінативних прийомів, оскільки спостерігається її ще в старих соціолектах, де вона функціонувала як засіб семантичного згущення та внутрішньогрупової ідентифікації. Зокрема, у традиційних говірках сільськогосподарських артілей та кущових промислів фіксується типові моделі утворення скорочених назв на позначення знарядь праці, процесів чи учасників виробничого циклу. У таких соціолектах усталилися форми на зразок *кулька* (від *культиватор*), *фриза* або *фреза* (від *фрезерна машина* \ *грунтофреза*), *косар* (розмовна зредукована назва *косарки*), а також *моторка* (від *моторизована коса*). Подібні скорочення позначали не лише техніку, а й процеси: *боронка* (від *боронування*), *тягла* (від *тяглова робота*), *оранка* (від *орання*). Сучасні аграрні соціолекти зберігають цю тенденцію, продукуючи нові редуковані назви: *оприскувач* – *оприс*, *комбайн* – *комбай*, *тракторист* – *тракторник*, *агроном* – *агрік*. Усі ці форми демонструють спадкоємність механізму утинання та семантичного спрощення, який був характерний і для давніших професійних говорів.

Використання словотвірного римейку мовних інновацій пов'язується із залученням до сучасного словотворення соціолектних номінативних прийомів, що були притаманні професійним та напівпрофесійним говорах. Ідеться про повторне «активування» старих моделей творення слів – здебільшого шляхом утинання, усіченої деривації або переосмислення типових формантів. Так, у сучасному молодіжному та медійному ужитку знову постають моделі, споріднені зі старими аграрними та ремісничими говірками: *фермерка* у значенні *фермерське*

господарство (за аналогією до соц. мельничка, кузнянка), *комбайнити* («працювати на комбайні») – за зразком давніх слів *кузнувати*, *млинарити*, *трак*, *трачик* (усічені номінації від *трактор*; історично співвідносно з *формамина* *кишталт* *коньок* у ремісничих говорах). У медійному просторі й цифрових соціолектах з'являються нові римейкові деривати, що використовують аналогічні моделі: *хайпати*, *лайкати*, *постити* – за принципом суфіксального моделювання, яке у старих соціолектах давало *молотити*, *боронити*, *сіяти*; *інфополе-інфополка*, *географія-географка* (іронічні та стилізовані інновації, створені за зразком професійних зменшених назв: *молодичка*, *кобзарка*, *пасічка*).

Таким чином словотвірний римейк не просто відтворює старі моделі – він переосмислює їх. Пристосовуючи до нових комунікативних сфер, але зберігає притаманну соціолектам економність та внутрішньогрупову маркованість.

У сучасній українській мові активно взаємодіють різні мовні шари, зокрема й аргі. Через це в мовленні дедалі частіше з'являються нові слова, сформовані під впливом арготизмів. Найчастіше такими інноваціями стають складні слова та змішані утворення, як-от *бетмент*, *гламурло*, *жлобарт*, *лохляндія*, *паханоеліта*. Їхня поява пояснюється насамперед виразністю арготичних основ, що дозволяє мовцям порушувати звичні словотвірні норми й навіть відновлювати деякі словотвірні моделі – це видно, наприклад, на словах *мудачизм* і *лошиця*.

Окрім використання соціолектних основ, у нових словах зустрічаються й арготичні афікси (*закусенція*, *чувачелло*). Хоча такі форманти поки не надто поширені, можна припустити, що з розвитком тенденцій до демократизації мови їхня кількість зростатиме.

Підсумовуючи, можемо ствердити, що розглянуті явища демонструють системну взаємопов'язаність аргі та мовних інновацій. Цей зв'язок зумовлений внутрішнім розвитком української мови, спадкоємністю її словотвірних процесів і активною творчою діяльністю мовців, які охоче використовують елементи мовної гри та іронії. Водночас окреслені принципи й способи номінації охоплюють лише частину дериваційних характеристик соціолектної природи, властивих новим словам. Тому перспективним убачається подальше дослідження

інших «арготичних» особливостей неoderиватів, зокрема таких, як дериваційна надмірність чи зміна їх словотвірної поведінки.

1.2. Огляд досліджень, присвячених проблемі лінгвістичної економії в словотворенні сучасної української мови.

У періоди активного оновлення словникового складу закономірно посилюється інтерес лінгвістів до питання нормативності слова, зокрема до того, наскільки словотвірні моделі є регулярними. Під регулярністю розуміють здатність певної номінації відтворюватися за зразком, тобто її відповідність усталеним формально-семантичним моделям словотворення. Тому нерегулярними вважають такі новотвори, що суперечать продуктивним словотвірним схемам, з'являються одноразово, не повторюються й мають значення, залежне від конкретного мовленнєвого контексту.

У сучасній славістиці для опису процесів творення регулярних і нерегулярних словотвірних одиниць дедалі частіше використовують опозицію «узуальне — незузальне словотворення». Останні дослідження також засвідчують суттєву різницю в тлумаченні поняття незузальності на рівні лексики та словотворення. Для словотвірних новотворів визначальним є не їхня вживаність чи необхідність у мовній практиці, а саме відповідність або невідповідність певному продуктивному словотвірному зразку.

Такої концепції дотримуються, зокрема, автори монографії «Словотворення/Номінація» (Інсбрук–Ополе, 2003). У розділі, присвяченому незузальному словотворенню в словацькій, чеській та польській мовах, К. Бузашіова та О. Мартинцова слушно зазначають, що з погляду словотвірної норми незузальність означає нестандартність творення слів, тоді як у лексичному аспекті вона розуміється як створення або існування одиниць, які, зазвичай, не закріпилися в мовній системі. На їхню думку, для лексики достатньо протиставлення «мова — мовлення», тоді як для словотворення необхідне трикомпонентне розрізнення: «мова — норма — мовлення». Саме норма, у вигляді продуктивного словотвірного шаблону, виконує роль своєрідного фільтра.

З цього випливає, що опозицію «узуальне — незузальне словотворення» можна інтерпретувати також як протиставлення «нормативне — ненормативне». У сучасній теорії словотвірної номінації функціонує чимало термінів, що описують члени цієї опозиції. Найуживанішим нині є розмежування потенційних слів (потенціоналізмів), які виникають у межах узуального, нормативного словотворення, та okazіоналізмів як результатів незузального словотворення.

Потенційні слова відповідають словотвірній нормі, хоча інколи виявляються нестандартними з позиції лексичної норми. Це відбувається, коли формально можливе похідне слово набуває іншого лексичного чи словотвірного значення: пілот — пілотка («головний убір», а не «жінка-пілот»), електрик — електричка («електропоїзд», а не «жінка-електрик»). Їхня потенційність як назв осіб жіночої статі підтверджується зіставленням із парами: фін — фінка, циган — циганка, поляк — полька. Іноді для розрізнення значень типу «особа/неособа» мова навіть використовує різне написання однієї й тієї самої основи: голландка («жінка-уродженка Голландії») і голанка («порода курей»).

У словотворчій системі мови нереалізований потенціал часто виявляється у дериватах, утворених шляхом так званого черезступеневого словотворення. Такі слова постають за аналогією до форм певної структурно-семантичної моделі, але з пропуском однієї чи кількох ланок у звичному нормативному словотвірному ланцюжку. Наприклад, іменники бронювання, днювання, царювання формуються за повною схемою: вихідний іменник → відіменникове дієслово → віддієслівний іменник (*броня — бронювати — бронювання; день — днювати — днювання; цар — царювати — царювання*). Натомість слова променювання і ступенювання постали без проміжних дієслів (*променювати, ступенювати*), які хоча й не вживаються, але є потенційно можливими, що підтверджується зіставленням повних і неповних словотвірних ланцюжків.

На цій підставі Н. Клименко визначає потенційне слово як одиницю, утворювану відповідно до певного зразка словотворення або вже наявну в мовленні, але ще не закріплену в системі. Такі слова становлять резерв словотвірної системи та властиві здебільшого високопродуктивним моделям, що

характеризуються регулярною семантикою, вмотивованою значеннями їх компонентів.

Подібного тлумачення дотримуються й польські дериватологи, зокрема К. Хрущинська та Х. Ядацька, які розглядають потенційні структури як категорійні деривати з нестабільним статусом у лексичній нормі: система їх передбачає, але мовна практика ще не засвідчила.

Виокремлення потенційних слів є наслідком системного підходу до словотворення, який дозволяє виявити прогалини в словотвірних комплексах (ланцюжках, парадигмах, гніздах) і встановити можливі моделі заповнення цих лакун. У широкому розумінні потенційним є будь-яке слово, здатне заповнити «порожню» позицію в системі незалежно від продуктивності відповідної моделі. Такі, ще не реалізовані в узусі, деривати позначаються зірочкою.

Показовим прикладом є модель іменників на -б(а) зі значенням опредметненої дії, яка в сучасній українській мові є непродуктивною: у реєстрі МСФ таких слів лише 36 (*боротьба, ворожба, гульба, тяжба тощо*), тоді як паралельна модель із суфіксом -нн(я) дало 6658 реалізованих одиниць. Проте, якщо в певній мовній ситуації виникнуть слова *колотьба, кольба, гудьба, молитьба*, вони відповідатимуть словотвірній нормі, бо є внутрішньо мотивованими та системно передбачуваними. Окремі з них – *колотьба, гудьба* – уже трапляються у словниках ХІХ століття (Желехівського й Недільського), що додатково підтверджує їхню словотвірну природність.

Отже, розширення словникової бази для визначення словотвірної норми змінює уявлення про співвідношення «потенційне – реалізоване» та «нормативне – ненормативне». Розуміння потенційного слова як одиниці, закладеної в можливостях системи незалежно від ступеня регулярності її творення, узгоджується й з теоретичними поглядами Ф. де Сосюра та В. Матезіуса на потенційність мовних явищ.

У процесі номінації вирізняють два великі етапи: спочатку відбувається концептуалізація об'єкта (його виділення, категоризація та визначення релевантних ознак), а далі – мовне оформлення цієї когнітивної структури через

вибір ономасіологічного базиса, ознаки та словотворчої техніки (за Д. Докулілом).
Порушення норми на будь-якому з цих етапів спричиняє появу okazіonalіzmів –
одиничних, експресивних, часто моделено-порушувальних новотворів.

В українській лінгвістиці okazіonalіzm визначається як незвичне слово,
створене на основі наявних одиниць, іноді з порушенням словотвірної чи
лексичної норми, що функціонує лише в конкретному контексті та не втрачає
новизни незалежно від часу утворення. Подібних позицій дотримуються
представники інших слов'янських шкіл: Н. Янко-Триницька підкреслювала
індивідуальність і відхід від зразків, а К. Хрушинська та Х. Ядацька розглядали
okazіonalіzmi як некатегорійні текстові деривати, нестабільні в лексичній нормі.
Р. Беленчиков пропонує подвійне трактування: у широкому сенсі показником
okazіonalіzmu є відсутність узуалізації, у вузькому — порушення лексичної та
словотвірної норм. Водночас, як засвідчує аналіз сучасної слов'янської преси,
навіть ці відступи від норми можуть виявляти певну внутрішню регулярність та
свої власні моделі.

Отже, у сучасній українській мові можна говорити про своєрідну
«граматику неузуюального словотворення» – систему, що має власні типи та
способи творення слів, які порушують усталені словотвірні моделі. На такі явища
давно звернули увагу дериватологи (О. Ханпира, О. Земська, Ф. Чабаненко).
Неузуюальне словотворення функціонує як «гра за правилами порушення правил»:
okazіonalіzmi формуються завдяки прийомам, властивим тільки цій підсистемі
словотворення (Н. Янко-Триницька).

Умовно можна виокремити кілька способів створення okazіonalіzmiх
одиниць, які порушують норму на різних етапах побудови номінації:

когнітивної структури,
ономасіологічної структури,
словотвірної техніки.

Тип і глибина порушення свідчать про ступінь відхилення від характерного
для української мови способу категоризації дійсності.

Спосіб 1. Порушення нормативної когнітивної структури номінації

Це найбільш глибинний різновид аномалії, оскільки стосується концептуалізації об'єкта – появи понять, яких немає у звичних для мови категоріях. Наприклад, у сучасній українській мові продуктивною є модель позначення «стану відсутності певного необхідного елемента»: *безводдя, безгрошів'я, бездоріжжя, безпам'яття тощо*. Ця модель охоплює широкий спектр основ, часто виявляючи здатність до метафоризації (*безголів'я*).

Сучасні дослідження слов'янських мов підтверджують активне поповнення цього типу номінацій, причому більшість із них має яскраву експресивно-оцінну семантику. Так, у новітній українській лексиці фіксуються неологізми *беззарплаття, безквартир'я* (О. Стишов). Подібні утворення в інших мовах теж демонструють експресивність: у польській з'являється okazionalizm *bezzupie* як емоційний аналог *bezrybie*.

Нові соціальні умови можуть стимулювати появу нових когнітивних структур, а з ними — і нових номінацій. Наприклад, безгромадянство стало можливим тільки за умов існування власної держави, громадянства і суспільної необхідності позначити відсутність відповідного статусу. Паралельно виникають і терміни з позитивною семантикою (*громадянотворення, громадянізація*) та негативною (*безгромадянськість*).

Спосіб 2. Порухення ономасіологічної структури номінації

Порухення цього типу стосується змістової будови похідного слова — або з'являється новий ономасіологічний базис, що не потребував уточнення відповідною ознакою, або нова ознака, яку зазвичай не узагальнює даний базис.

Зміна моделей ускладнюється тим, що деякі колись активні словотвірні структури в українській мові втратили продуктивність. Наприклад, іменники з префіксом під- на позначення «помічника» (підмайстер, підписар) або «молодшої версії» особи (гетьманич, хорунжич) тепер переважно історичні або перейшли до прізвищ.

Замість них активно функціонують багатокомпонентні конструкції (*помічник режисера, заступник директора, віце-президент*), які точніше

окреслюють соціальні відношення. Тому нові утворення на кшталт *підначальник*, *піддиктатор* сприймаються як експресивні okazіоналізми.

І навпаки, у науково-професійній сфері префікс *під-* демонструє нову продуктивність у назвах абстрактних понять (*підпростір*, *підсерія*, *підрівень*).

Окрема продуктивна група — okazіоналізми з «суфіксами недорослості» (-енко, -чук, -еня, -ата), які розширюють семантику до позначення будь-якої особи за ознакою, заданою твірною основою: *п'янчук*, *білявич*, *безголович*, *чоботищенко*, *хазяйчук*. Ці моделі давно властиві українській мові, а сучасні новотвори лише підтверджують їхню високість і здатність до експресивного узагальнення.

Спосіб 3. Порухення словотворчої техніки

На цьому рівні змінюється формальний спосіб вираження номінації. Причини можуть бути різні: ігровість, експресивність, мовна мода або зміна словотвірних норм (*наприклад*, *дерусифікація*).

Так, сучасна українська активно замінює кальки російських моделей:

обезбарвити → *знебарвити*, *оціночний* → *оцінний*, *комп'ютерищик* → *комп'ютерник*, *бізнесмен* → *бізнесовець тощо*. Такі заміни системні й відповідають українській словотвірній традиції.

Навпаки, спроби створювати «нові» прикметники за російськими моделями (*вмикавий*, *світливий*) суперечать діючим нормам, бо в українській мові від дієслів утворюються *вмикальний*, *світний*, *обертальний* тощо.

У сфері ігрового словотворення цей тип порушення слугує створенню жартівливих та оцінних ефектів:

бос-як (*не бос*), *біжу-терія* («біганина» від «бігати»), *ПіКадор*, *СТАР-ість* («старість» як «стан зірки»).

Тут переважають дві тенденції:

вкладення нового змісту в наявну форму,

використання нової формальної моделі для вже відомого змісту.

Таким чином, сучасне українське неузалежне словотворення — це цілісна й динамічна підсистема зі своїми нормативними порушеннями, моделями й

тенденціями. Воно не лише відображає мовну гру та експресію, а й фіксує соціальні зміни, нові когнітивні структури та переорієнтацію словотвірних норм у напрямку, характерному для сучасної української мовної системи.

Висновки до Розділу 1

Принцип мовної економії постає одним із провідних чинників розвитку словотвірної системи сучасної української мови, адже саме він визначає тенденцію до компресії, лаконізації та оптимізації мовних одиниць. У словотворенні це виявляється через різні механізми – скорочення основ, аббревіацію, афіксальне ущільнення значення, метафоризацію, перенесення ознак, утворення композитів і контамінатів. Такі процеси забезпечують ефективність комунікації й засвідчують гнучкість словотвірної системи, яка здатна адаптуватися до нових потреб мовців.

Узуальне та незузальне словотворення функціонують як дві взаємодоповнювальні підсистеми, що формують словотвірну динаміку. Регулярні моделі забезпечують стабільність і відтворюваність номінації, тоді як незузальні утворення демонструють творчий потенціал мови, її здатність експериментувати із засобами номінації, порушувати усталені зразки, виробляючи водночас власні правила. Саме тріада «мова – норма – мовлення» стає необхідною для визначення статусу словотвірної одиниці, оскільки важливо враховувати не лише вживаність чи невживаність слова, а також відповідність словотворчому зразку.

Потенційні слова становлять резерв розвитку словотвірної системи: вони не реалізовані в мовленні, але передбачені моделями, відзначаються відповідністю словотвірній нормі й відтворюють нереалізований потенціал мови. Поняття потенційності узгоджується з підходами Ф. де Сосюра та В. Матезіуса, які наголошували на існуванні можливих, але не завжди реалізованих у мовленні елементів.

Важливим джерелом інноваційного словотворення виявляється аргі, оскільки саме в соціолектах виробляються моделі компресії, які згодом переходять у загальномовну практику. Утинання основ, парадигматизаційна

суфіксація, словотвірні римейки, псевдоримейки, утворення композитів та контамінатів – усе це демонструє активне проникнення арготичних номінаційних прийомів у сучасну мову, що сприяє появі експресивних, семантично ущільнених та креативних дериватів.

Окрему увагу привертає okazionale словотворення, яке не лише відхиляється від нормативних зразків, а й формує власну внутрішню системність. Порухення когнітивної структури номінації, зміна ономасіологічних компонентів або словотвірної техніки надають новотворам експресивності, соціальної маркованості та індивідуально-авторської своєрідності. Експресивні деривати часто супроводжують соціодинамічні процеси й фіксують нові поняття, що з'являються в суспільстві.

Мовна економія виявляється також у тенденціях дерусифікації словотворення: мова активно повертається до питомих моделей і усуває невластиві їй кальки, поступово виробляючи нормативні, прозорі та органічні способи номінації. Це сприяє гармонізації лексикону, посиленню національних словотвірних традицій і зростанню мовної культури суспільства.

Отже, принцип мовної економії не обмежується лише прагненням до стислості; натомість він формує цілісний механізм оновлення словотвірної системи, поєднуючи традицію й інновацію, узус і мовну гру, системність і творчість. Він визначає сучасні тенденції розвитку українського словотворення, забезпечуючи динамічний рух лексикону та його здатність швидко реагувати на зміни комунікативного й соціокультурного простору.

РОЗДІЛ 2 ВИЯВИ ЯВИЩА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ В УЗУАЛЬНИХ СПОСОБАХ СЛОВОТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Лінгвістична економія як рушійна сила словотвірних процесів

Лінгвістична економія в сучасній українській мові проявляється як прагнення до компактності, зручності та комунікативної ефективності. У словотвірчій системі це виявляється у виборі найбільш продуктивних і раціональних способів творення нових лексем — таких, що забезпечують швидке й чітке передавання змісту та водночас легко сприймаються адресатом. Мовний узус, тобто реальна практика носіїв, природним чином віддає перевагу моделям, які відповідають принципів мінімальних витрат і максимальної зрозумілості.

Проблематика мовної економії активно осмислюється в наукових студіях із 1980-х років, хоча сам феномен був помічений значно раніше: ще античні граматисти фіксували закономірності стислого й раціонального мовлення, хоч і не використовували терміна «економія» [7, с. 9].

Ідеї лінгвістичної економії розробляли І. Бодуен де Куртене, Г. Пауль, О. Потебня, Г. Суїт, П. Пассі, О. Єсперсен, Г. Фрей, А. Мартіне, Х. Мозер, А. Ковригіна та інші дослідники. У сучасній українській лінгвістиці значний внесок зробили Г. Вокальчук, К. Городенська, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Ж. Колоїз, С. Лук'яненко, Д. Мазурик, І. Мислива-Бунько, А. Мойсієнко, А. Нелюба, О. Стишов, Г. Шаповалова. Вони розглянули мовну економію в контексті okazіонального словотворення, а також проаналізували появу і функціонування неологізмів у мові засобів масової інформації. Т. Береза, опрацювавши художні тексти та переклади, дійшов висновку, що українська мова *already* має достатній запас виразних і стислих засобів, здатних замінити громіздкі словосполучення [3, с. 30], що додатково підтверджує дію закону економії «лінгвальної енергії» — особливо актуального для мови медіа.

У цьому дослідженні використано різностильові тексти, проте основним матеріалом для аналізу стану лінгвістичної економії словотвірної номінації обрано публіцистичні тексти. Саме публіцистичний стиль нині найповніше відображає живомовний розвиток, динаміку узусу та колективну мовну практику.

Засновник теорії мовної економії А. Мартіне наголошував, що суперечність між комунікативними потребами людини та її прагненням мінімізувати як розумові, так і фізичні зусилля є ключовим чинником мовних змін. Саме ця внутрішня динаміка мови забезпечує рівновагу між потребою ефективного спілкування та інерцією мовної пам'яті. На думку Мартіне, мовна поведінка підпорядковується «принципу найменшого зусилля», який дослідник пропонував замінювати точнішим терміном «економія» [10, с. 126].

Тенденцію до реалізації мовної економії за допомогою складних слів А. Нелюба пояснює масовим і одночасним виникненням нових назв для закладів, установ, понять тощо. На думку вченого, номінативна некомпетентність та своєрідна «лінь» творців таких найменувань сприяють появі численних скорочень, що, своєю чергою, активізує творення складних слів різними словотвірними способами. Первісно розгорнуті, часто важкі й незручні назви з часом сприймаються як надмірні й «незграбні», а отже, закономірно скорочуються [11, с. 132]. Таким чином, можемо говорити про реалізацію економії мовної енергії, яка є особливо значущою для мови медіа. Формуючи складні слова, журналісти отримують ширші функційно-стилістичні можливості: підсилюють естетичний ефект, точніше структурують зміст, формують додаткове понятійне навантаження. Це збільшує комунікативно-прагматичний потенціал таких лексем: вони здатні викликати у читача нові асоціації, емоційні реакції, задавати оцінність зображуваного, що в підсумку сприяє вирішенню головного завдання — вплинути на реципієнта й переконати його.

Отже, явище економії природно спричиняє поширення таких способів словотворення, коли одне слово переймає значення цілого словосполучення, відповідно змінюючи і свою синтаксичну функцію: *автодруг* (автомобільний друг), *брудомазія* (мазати брудом), *гогольфест* (гоголівський фестиваль), *грантожер* (жертви грант), *коханомобіль* (автомобіль для коханої) тощо. Ці одиниці завжди суттєво коротші за вихідні синтагми — інколи навіть за порівняння або цілі речення, що лежать в основі їх формування. Тому складні

слова закономірно розглядають як найбільш економний засіб номінації [13, с. 143].

2.2. Вияви експліцитної економії в морфемному словотворенні

Заощадливість словотвірних процесів у сучасній українській мові проявляється у двох формах — експліцитній (відкритій) та імпліцитній (прихованій) економії.

Експліцитна економія в морфемному словотворенні — це явище, за якого мовці свідомо або підсвідомо спрощують структуру словотвірної моделі, пропускаючи очевидні або легковідтворювані морфеми (суфікси, префікси, словотвірні форманти), щоб уникнути надмірності та зробити слово коротшим, зручнішим і динамічнішим. На відміну від імпліцитної економії, коли морфеми формально «розчиняються» в слові (*напр., кіно ← кінематограф, трамвай ← tramway*), експліцитна економія передбачає відкритий, прозорий пропуск словотвірних компонентів, які могли б з'явитися за повною моделлю.

Такі новоутворення зберігають основне лексичне значення, але постають у компактнішій формі, спираючись на мінімально необхідні морфеми для інтерпретації. Це явище особливо помітне в усно-розмовній практиці, жаргонах, молодіжній мові, медіадискурсі та процесах неологізації.

Приклади експліцитної економії

1. Скорочення слів зі свідомим пропуском частини основи

спортзал → спорт (усунуто компонент зал із локативним значенням);

університет → універ (еліміновано частину основи та словотвірний формант -итет);

фотографія → фото (збережено лише першу частину композита).

2. Лексеми, утворені від дієслів без явних словотвірних показників

морозиво ← *морозити* (пропущено інфінітивне закінчення та очікувані віддієслівні форманти);

вареники ← *варити* (скорочення від конструкції *варені вироби*, редукована словотвірна структура).

3. Лексеми, що стали самостійними й втратили прозорість первісної моделі (наближено до імпліцитної економії)

кіно ← *кінематограф*;

трамвай ← *tramway*.

4. Пропуск морфем у контекстуально скорочених складних словах

авіалінія, авіаквиток, авіарейс → *авіа* («Купити авіа» у молодіжному чи розмовному вжитку).

Забезпечує лаконічність мовлення та усуває надлишкові словотвірні компоненти, які не є необхідними для розуміння.

Дає змогу швидко утворювати нові слова або адаптувати вже існуючі для розмовного стилю.

Зменшує когнітивне навантаження: коротші форми легше відтворювати і сприймати, при цьому вони зберігають релевантний зміст.

Експліцитна економія перебуває в тісному зв'язку з еліпсисом, усіченням, редукцією складних словосполучень та аббревіацією, які разом формують системний механізм оптимізації мовних ресурсів.

Експліцитна економія полягає в прагненні мовців максимально спростити та впорядкувати творення нових лексем через чітку, прозору й оптимізовану морфемну структуру. На відміну від імпліцитної економії, яка базується на прихованих скороченнях, редукціях або семантичному згущенні, експліцитна економія має зовнішньо помітний характер: вона реалізується у свідомому використанні морфем, що забезпечують лаконічність форми та однозначність сприймання.

В українському мовознавстві традиційно розмежовують основоскладання та словоскладання як окремі, самостійні та рівноправні способи словотворення [14, с. 370], результатом яких є поява складних слів. У словотвірній практиці вважається, що складними є ті слова, які постають унаслідок поєднання повних або скорочених основ — найчастіше двох.

На думку А. Нелюби, в українській мові складні слова, утворені з використанням скорочених компонентів, поділяються на два основні різновиди:

Поєднання скороченого першого елемента з другим повним:

технагляд, держплан, укрмова.

Комбінація двох (іноді трьох) скорочених елементів:

продмаг, комунгосп, техред, райагропром.

Ці різновиди вирізняються на підставі специфіки процесу творення, їхнього словотвірного статусу та реальних результатів у формуванні нових номенів [11, с. 141].

2.1.1. Нульова суфіксація іменників

Особливу увагу в сучасній українській дериватології привертають процеси конверсії та нульової деривації, які демонструють прагнення до мовної економії. Ці способи дозволяють утворювати нові слова без додаткових морфемних витрат, наприклад: *біг* ← *бігати*, *старший* → *старий* [як іменник]. Завдяки цьому словниковий склад мови розширюється без ускладнення морфемної структури.

Питання про нульові дериваційні морфеми безпосередньо пов'язане з визначенням способу словотвору. Сучасні дослідники виділяють дві великі групи: афіксальні (утворення слів за допомогою префіксів, суфіксів) і безафіксальні способи, коли афікси участі не беруть, а похідне слово формується на основі інших мовних одиниць. Термін «безафіксний» застосовувався ще младограматиками, а пізніше — В. Виноградовим, Г. Винокуром, О. Земською та іншими. Він охоплює всі різновиди творення слів без афіксів.

Різні автори по-різному трактують такі явища. Наприклад:

В. Лопатін вважає, що термін «безафіксний спосіб» лише заперечує наявність афікса і не пояснює механізму творення.\

Р. Ліхтман стверджує, що «безафіксний спосіб» і «нульова суфіксація» означають одне й те саме — у похідному слові немає матеріально вираженого афікса.

Д. Уорт уточнює, що між термінами є різниця: «нульова афіксація» передбачає морфологічні перетворення, пов'язані з нульовим суфіксом, тоді як «безафіксний спосіб» описує процес словотвору без матеріального афікса.

Деякі дослідники (О. Смирницький, М. Докуліл, Є. Кротевич) вважають, що деривати нульової суфіксації належать до конверсії — зміни граматичної парадигми слова без змін його основи (*бідати* → *бід*; *старший* → *старий* [як іменник]).

Синонімічні пари з матеріально вираженим та нульовим суфіксом засвідчують, що словотвірне значення залишається однаковим незалежно від присутності афікса:

погод-а → *погож-о-ий*, *погід-н-ий*,

легк-а ваг-а → *легк-о-ваг-о-ий*, *легк-о-важ-н-ий*,

високий → *вись*,

молодий → *молодь*,

ходити → *хід*, *виходити* → *вихід*, *заходити* → *захід*.

Іноді цей спосіб називають регресивним (зворотним) словотвором, бо він відрізняється від суфіксального чи префіксального: у прямому словотворі додаються морфеми, а при зворотному — відкидаються або усуваються елементи основи.

Д. К. Городенська та М. Кравченко пов'язують нульову суфіксацію з усіченням: творення слів шляхом відкидання частини основи. Це може відбуватися без фонетичних змін (*бігати* → *біг*, *сипати* → *сип*) або з чергуванням звуків (*ходити* → *хід*, *високий* → *вись*). Водночас усічення не є самостійним способом словотвору, оскільки залишається невизначеним формант і словотвірне значення.

Отже, питання словотвору з нульовим суфіксом залишається дискусійним у сучасній українській дериватології через його специфічність — відсутність одного з основних словотвірних елементів. Використання термінів безафіксний, безсуфіксний, нульова суфіксація, регресивний словотвір, конверсія, усічення нерідко є неточним, оскільки не відображає структури словотвірного процесу та мотиваційні відносини між твірною основою та похідним словом.

2.3. Вияви експліцитної економії у творення складних і складноскорочених слів.

Лінгвістична економія — це тенденція мови до передачі максимальної інформації мінімальними засобами. У словотворенні експліцитна економія проявляється через створення складних і складноскорочених слів, які точно передають значення, але економлять мовні зусилля.

Складні слова утворюються шляхом поєднання кількох коренів або основ, що дозволяє передати зміст кількох слів одним словом. Наприклад:

лісостеп (ліс + степ) замість «територія, де поєднуються ліси і степи»,

снігопад (сніг + падати) замість «падіння снігу»,

самолікування (сам + лікування) замість «лікування власними силами»,

водогін (вода + гін) замість «система для подачі води»,

державно-правовий замість «той, що стосується держави і права».

Складноскорочені слова формуються через скорочення частин слів або початкових літер кількох слів, що ще більше економить мовні ресурси. Приклади:

Абревіатури з літер: *НАНУ* – *Національна академія наук України*, *ЗНО* – *зовнішнє незалежне оцінювання*, *НМТ* – *національний мультипредметний тест*, *ЗВО* – *заклад вищої освіти*.

Скорочені основи: *універмаг* – *універсальний магазин*, *раднаргосп* – *рада народного господарства*, *завгосп* – *завідувач господарством*.

Мішані скорочення: *Мінфін* – *Міністерство фінансів*, *Держкомстат* – *Державний комітет статистики*, *ВАК* – *Вища атестаційна комісія*.

Такі слова синтезують складну інформацію в компактну форму, що зручно для усного та писемного мовлення.

Функції експліцитної економії:

Комунікативна зручність – слова коротші, легші для вимови й сприйняття: *ЗНО* замінює «зовнішнє незалежне оцінювання», *ОСББ* – «Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку».

Термінологічна точність – у науковій, технічній і офіційно-діловій сфері такі слова виступають як «ярлики» для позначення чітких понять і установ (*НАНУ*, *Мінфін*, *ВАК*), зменшуючи багатослівність і підвищуючи зрозумілість.

Динамічність мови – нові реалії швидко отримують мовне оформлення: *ЄС* (Європейський Союз), *ВПО* (внутрішньо переміщена особа), *айтішник* (фахівець з інформаційних технологій).

Таким чином, експліцитна економія у складних і складноскорочених словах робить мовлення компактным і зручним, забезпечує точність комунікації, відображає розвиток і модернізацію мови, сприяє формуванню нових словотвірних ресурсів та підтримує актуальність української мови у сучасному глобальному інформаційному просторі.

2.3.1 Аббревіація

Економія в словотворенні особливо помітна у словоскладанні та аббревіації, оскільки обидва способи дозволяють передавати значний обсяг інформації однією лексемою. У науковій, технічній та офіційно-діловій сферах лідирують аббревіатури (*ЗВО, НАНУ, ВНЗ*), а в побутовому мовленні частіше використовується словоскладання (*медсестра, автопарк*).

Аббревіація (лат. *abbreviatio* – скорочення) – спосіб словотворення, що виник у 20 ст. Вона включає:

об'єднання скорочених основ: *технічний редактор* → *техред*;

поєднання скороченої та повної основи: *медичне училище* → *медучилище*;

довільне скорочення основи: *магнітофон* → *маг*, *комп'ютер* → *комп*.

Починаючи з 1960-х рр., з'являються аббревіатури, схожі на звичайні слова: *валокордин, газотрон, позитрон*. Вони часто використовуються в науковій термінології: *аероторія, акваторія, лавсан, поропласти*. У сучасній мові активізувався процес скорочення слів за аббревіатурним способом у розмовному стилі: *неформали* (неформальні організації), *рок* (рок-н-рол), *фанати* (фанатики).

За видом твірних компонентів розрізняють кілька типів аббревіатур:

Звуковий тип – із початкових звуків слів, що читаються як слова: *рагс* – *реєстрація актів громадянського стану*, *ЗМІ* – *засоби масової інформації*, *ВООЗ* – *Всесвітня організація охорони здоров'я*.

Літерний (ініціальний) тип – із початкових літер слів, вимовляються за буквами: *МВФ* – *Міжнародний валютний фонд*, *НБУ* – *Національний банк України*.

Складовий тип – із усічених основ кількох слів: *Укртелеком* – *Українські телефонні комунікації*, *нардеп* – *народний депутат*, *Мін'юст* – *Міністерство юстиції*.

Мішаний (комбінований) тип – поєднання усіченої основи з повними словами або морфемами іншомовного походження: *райдержадміністрація, телемагазин, авіабаза, телезвернення, автотранспорт, фотомодель, гідростанція.*

В українській мові аббревіація здебільшого творить іменники, а прикметники з аббревіатурними елементами зустрічаються рідко: енергозалежний, санепідеміологічний.

2.3.2. Основоскладання

Основоскладання – словотвірний процес, у якому нове слово утворюється шляхом поєднання двох або більше основ слів, часто із використанням інтерфіксів -о-, -е-, -и-, -ох-.

Результатом є складні слова (композиції).

Латинське слово *compositus* означає «складний, складений із частин».

Приклади:

сільське господарство → сільськогосподарський

перекотиполе, лісостеп, лісосмуга

Примітка: не вся похідна від двох коренів є складним словом. Наприклад: однозначність утворене суфіксацією, а не основоскладанням.

2. Відмінність складного слова від похідного

Складене (комполит) – поєднання самостійних слів:

жар-птиця

хліб-сіль

Складне слово – поєднання основ слів:

лісонасадження

всюдихід

полезакисний

правобережний

Суфіксація від основи складного слова – це не основоскладання:

лісостеп → *лісостеповий* (*лісостеп* + *ов* + *ий*)

глинозем → *глиноземний* (*глинозем* + *н* + *ий*)

3. Морфологічні явища в основоскладанні

Інтерфікси – сполучні морфеми між основами:

-о-, -е-, -и-, -ох-

приклади: *водосховище* (*вод* + *о* + *сховище*), *птахоферма*, *лісосплав*

Усічення основ – скорочення основ для компактності:

пішохід (від *ходити* *пішки* → *ход-* + *піш-* + *-о-*)

водовоз, *вертоліт*, *криголам*

Класифікація основоскладання за словотвірними засобами

Чисте основоскладання

Похідне утворюється від поєднання основ + інтерфікс або без нього

Приклади:

водосховище (*вод* + *о* + *сховище*)

зерносховище

птахоферма

буряконасіння

лісосплав

двохатомний, *триповерховий*, *працездатний*

Складно-суфіксальне

Поєднання основ + суфіксація

Приклади:

золоті погони → *золотопогонник* (золот + о + погон + ник)

низький поклін → *низькопоклонник*

стара віра → *старовірство* (стар + о + вір + ство)

чорні брови → *чорнобривці* (чорн + о + брив + ці)

Різновиди складно-суфіксального способу

Складно-флексивний

Поєднання основ + флексія-суфікс (синкретичний морф)

Приклади:

книги, носити → *книгоноша* (книг + о + нош + а)

листи носити → *листоноша* (лист + о + нош + а)

дві ноги → *двоногий* (дв + о + ног + ий)

довгі крила → *довгокрилий* (довг + о + крил + ий)

світле волосся → *світловолосий* (світл + о + волос + ний)

Складно-нульовий

Поєднання основ + нульова суфіксація (немає суфікса)

Приклади:

всюдихід

місяцехід

лісоруб

сінокіс

сталевар

шовкопряд

однолюб

Основні ознаки складних слів

1. Поєднання кількох повноцінних основ
2. Використання інтерфіксів або усічення основ
3. Можливе поєднання зі суфіксацією або нульовим закінченням
4. Слово набуває нового лексичного значення, цілісного, що не дорівнює сумі значень окремих основ.

2.3.3. Словоскладання

Словоскладання – це процес поєднання двох або більше слів чи коренів в одну наголосово-семантичну одиницю, яка утворює нове лексичне ціле.

Приклади: *дармоїд* (той, хто живе за чужий рахунок), *всесторонній* (охоплює всі сторони), *трикутник*, *макітра*.

Словосполучення, на відміну від словоскладання, зберігає синтаксичну роздільність і не утворює окремої лексики.

Сполучний голосний: перший член словоскладання часто має сполучний голосний –о, –е, –и, –і:

жовтокоричневий (жовт-о-коричневий)

Зміни кінцевого члена: кінцевий член може мати дериваційний наросток і відрізнятися від підставового слова:

три-кутник (не "трикут")

Морфологічна коментарія: Перший член часто не змінюється, а другий може набувати закінчення для узгодження з граматичною категорією (рід, число, відмінок).

Словосполучення в словоскладанні підкоряються трьом типам синтаксичного зв'язку:

Атрибутивний *чорноклén Чорний (ознака) + клен (назва)*

Об'єктний *листонóша Той, хто носить листи*

Обставинний *далекобійний Той, що б'є або стріляє далеко*

Окреслюваний член може бути самостійною ознакою іншого іменника або виступати центром семантичної цілості.

Приклад: *кривоні́с (людина з кривим носом), гучномóвець (об'єкт, що видає гучний звук).*

Народна мова: словоскладання чисельно обмежене.

Літературна мова:

Давня доба: церковнослов'янізми (*благослові́ти, богослóв, всещéдрий*).

Бароко та класицизм: під впливом грецько-латинської лексики.

Наукова термінологія (хіміко-біологічні терміни: *водорозчинний, міжклітинний*).

Публіцистичні тексти емоційно-забарвлені: *надзвичайно важливий, суперекспресивний*.

Сучасна людина оперує великими обсягами інформації, тому використовує мінімум знаків для передачі сенсу.

Неправильне тлумачення скорочення може спотворити зміст та призвести до помилок у перекладі.

Цитата К. Кравця: Скорочення «не мають бути загадкою чи ребусом, які спотворюють сприйняття тексту та створюють «інформаційний шум».

Давні часи: скорочення в рукописах, на грошових одиницях, на скелях (*CE – Common Era*).

XVII–XXI ст.: популярність у новоанглійський період.

Й. Вальтер: словник *Lexicon Diplomaticum* (459 скорочень).

Е. Фейтрі: *Manuel tironien* (424 скорочення).

Сучасність: Інтернет, чати, форуми, сайти знайомств.

Приклади онлайн-сокращень:

grl → *girl*

4U → *for you*

me2you → *me to you*

u're the 1 → *you are the one*

Типи усічень (за С. Єнікєєвою)

Афере́за Видалення початку *microbus* → *bus*, *Alexandra* → *Sandra*

Апоко́па Видалення кінця *Samuel* → *Sam*, *doctor* → *doc*

Синко́па Видалення середини *market* → *mart*, *spectacles* → *specs*

Змі́шане Початок і кінець *refrigerator* → *fridge*.

Фонетична особливість: афери́зи часто трансформуються в нові слова, які сприймаються як самостійні.

Скорочені форми не мають кореня, префікса, суфікса – вони не є повноцінними словами.

Використовуються як зручні позначення у письмовій та усній комунікації.

Це робить скорочення лексично унікальними одиницями, які функціонують на межі морфології та графічного кодування сенсу.

2.4. Вияви експліцитної економії у лексико-синтаксичному словотворенні.

Лексико-синтаксичний словотвір полягає у згортанні цілого словосполучення або речення в одну лексичну одиницю, яка відтворює узагальнений зміст вихідної конструкції.

Мета: уникнути надмірної багатослівності, замінивши розгорнуту синтаксичну структуру компактною номінацією.

словосполучення перший клас → слово першокласник

словосполучення червона армія → слово червоноармієць

Нове слово не просто скорочує мовленнєвий ланцюг, а фіксує нову семантику, виділяючи носія ознаки або приналежності.

Тісні синтаксичні комплекси переходять у розряд окремих слів.

Наприклад:

перший клас → першокласник

червона армія → червоноармієць

Описові конструкції згортаються до компактних прикметників чи іменників.

Приклади:

сам собі господар → самогосподар

зовсім новий → новітній

на всі руки майстер → всебічний

Механізм економії: вся характеристика особи або явища передається одним словом.

Компактні слова утворюються на основі стандартних фраз у повсякденній або професійній комунікації.

Приклади:

завідувач господарством → завгосп

командир відділення → комвзводу

студент вечірнього відділення → вечірник

Особливість: поєднує економію мовлення та стандартизацію, підвищуючи зручність і швидкість спілкування.

Згорнуті слова перетворюються на номінації, позначаючи предмет або явище як єдине ціле.

Семантичний акцент зміщується з описовості на номінативність:

перший клас → першокласник (не просто опис, а конкретний носій ознаки)

Приклади зі словесними конструкціями:

добра ніч → добраніч

не чуй вітер → Нечуйвітер (прізвище)

перекоти поле → перекотиполе

пройди світ → пройдисвіт

Явище лінгвістичної економії проявляється на всіх рівнях словотворення:

морфемному: нульова деривація, усічення, конверсія;

словоскладанні та складноскорочених словах: конденсація значення кількох слів (*водогін, ЗНО, Мінфін*);

лексико-синтаксичному: згортання словосполучень або речень (*першокласник, завгосп, самогосподар*).

Функції експліцитної економії:

оптимізація мовних засобів;

підвищення точності та стандартизованості комунікації;

збереження гнучкості і виразності мови;

оперативне реагування на потреби суспільства.

Лексико-синтаксичний словотвір дозволяє:

створювати нові слова на основі готових синтаксичних структур;

уникати надлишковості у мовленні;

розширювати лексичний склад української мови.

Українська мова є динамічною, мобільною і адаптивною системою, здатною швидко реагувати на зміни в суспільстві та забезпечувати економну, точну і виразну комунікацію.

Висновки до Розділу 2

Узагальнюючи результати аналізу, викладені у цьому розділі, можна стверджувати, що явище лінгвістичної економії є однією з провідних тенденцій у сучасній українській словотвірній системі. Воно виявляється як на морфемному рівні, так і у сфері словоскладання, аббревіації та лексико-синтаксичного словотворення. Експліцитна економія забезпечує зручність і швидкість комунікації, дозволяє уникати надмірної багатослівності й оптимізує мовні засоби відповідно до потреб суспільства.

Зокрема, у морфемному словотворенні економія виявляється в активному використанні нульової деривації, усічень і конверсії, що дають змогу формувати нові лексеми без додаткових морфемних витрат.

У творенні складних і складноскорочених слів експліцитна економія реалізується через конденсацію значення кількох слів у межах однієї одиниці, що поєднує точність і компактність (наприклад, *водогін, ЗНО, Мінфін*).

У лексико-синтаксичному словотворенні спостерігається згортання словосполучень чи навіть речень у компактні номінації (*першокласник, завгосп, самогосподар*), які закріплюються в мовній системі та отримують повноцінний семантичний статус.

Таким чином, експліцитна економія виконує багатофункціональну роль: вона сприяє динамічному розвитку лексики, підвищує точність і стандартизованість комунікації у науковій, діловій та побутовій сферах, а також забезпечує виразність

і доступність мовлення. Це свідчить про те, що українська мова є живою, мобільною й адаптивною системою, здатною швидко реагувати на зміни в суспільному житті та створювати нові ефективні засоби номінації.

РОЗДІЛ 3. ВИЯВИ ЯВИЩА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ В НЕУЗУАЛЬНИХ СПОСОБАХ СЛОВОТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Демократизація, лібералізація та інформатизація змінюють не лише людину, а й її мову. Вона зберігає стабільність, але постійно розвивається, адаптуючись до нових умов. «Вербальна свобода» руйнує мовні стереотипи й стимулює креативність та індивідуальний стиль.

Оказіоналізм – новостворене слово для конкретної ситуації, відсутнє у системі мови та переважно не відтворюване. Його поява зумовлена соціальними чинниками, прагненням до оригінальності та ефективності вираження.

Словотвір показує резервні можливості мови. Продуктивність словотвірних типів оцінюють за кількістю новотворів, а семантичні межі – за можливими значеннями формантів.

О. Ликов: «Словотвірна характеристика okazіоналізму допомагає зрозуміти причини та джерела виникнення нових слів».

Словотвір – основне джерело неологізації. Оказіоналізми демонструють активність мови та її здатність швидко адаптуватися, створюючи нові ефективні засоби вираження.

3.1. Словотвірна контамінація

Словотвірна контамінація – це процес створення нового слова або виразу шляхом змішування елементів двох або кількох слів, форм чи виразів із близьким або спорідненим значенням. Результатом є нова лексична одиниця, яка об'єднує значення вихідних складових.

Рівні прояву контамінації

Морфологічна контамінація

Поєднуються корені та афікси різних слів:

набиндючений = набундючений + напиндючений

грабувати = *грабити* + *рабувати*

бельбухи = *бебехи* + *тельбухи*

Діалектні прикметники: *козинячий* (*козиний* + *козячий*), *волов'ячий* (*воловий* + *волячий*)

Діалектні інфінітиви: *гребсти* (*гребти* + *трести*), *пливсти* (*пливти* + *плисти*)

Контамінація може виникати як через формальну схожість слів, так і незалежно від неї: *остогиднути* = *огиднути* + *осточортіти*

Лексична та фразеологічна контамінація

Поєднання цілих слів або стійких словосполучень:

жив-був собі = *жив-був* + *жив собі*

підняти тост = *підняти келих* + *запропонувати тост*

зарубати на вуса = *зарубати на носі* + *намотати на вуса*

Може включати схрещення керування та поєднання синонімічних конструкцій:

свято Івана Купала (*Купала* + *Іван Хреститель*)

Синтаксична контамінація

Схрещення елементів речення, вставних слів, різних типів модальності:

«Ви не можете мені сказати, будь ласка, як пройти...?» = *Ви не можете сказати* + *Скажіть, будь ласка*

«Не сіявши, не оравши, не буде жито родити» – схрещення дій двох суб'єктів

Виникає у перехідних конструкціях між прямою та непрямою мовою:

«І вже коли вчувалось: “будь біді, що треба б чоловіка зупинити”, — Я ж і тоді мовчав талановито»

«Вона стулила сухі губи і зняла очі до стелі. Що ж! Вона мовчить, бо у свято гріх лаятись»

Контамінація граматичних категорій

Особа: одночасне подання однієї особи з двох точок зору.

Рід: жіночий + середній

«Оленька, таке малюсеньке, в сорочечці, чорнявенька»

Число: збірне + дистрибутивне множинне

Істотність: істота + неістота

Посесивність: родовий відмінок + присвійний прикметник

Синтагматична контамінація

Злиття або перехрещення елементів синтагми:

«Перед нашіма [тобто нашими очима] стоять образи прапороносців»

«...я хотіла сказати “Вир” Тютюнника»

Може виникати ще до початку вимови або під час формування слова/фрази

Може приводити до «нелогічних» або гумористичних утворень:

голоштан (голий + без штанів)

ми з ним, це дві великі різниці.

Контамінація є структурно різнорідним явищем, оскільки поєднання компонентів здійснюється за різними формально-фонетичними та семантичними моделями. Це дає змогу окреслити кілька типів контамінаційних механізмів, які проявляються не лише в інноваційному словотворенні, а й у просторі жаргонів, публіцистики, художнього мовлення чи мовної гри. Кожен різновид ґрунтується на певному способі накладання або взаємопроникнення компонентів дериваційної бази.

1. Накладання основи першого компонента й омонімічного початку другого компонента.

У цьому різновиді збіг початкових звуків/складів забезпечує «плавне» перетікання однієї основи в іншу, створюючи ефект «безшовності».

Приклади:

КАНАЛізація ← канал + [канал]ізація

АВТОритет ← авто + [авто]ритет

Такі утворення зазвичай підсилюють експресивність, оскільки формально демонструють внутрішнє «приховане» слово.

2. Накладання кінця першого компонента й омонімічного початку другого.

Особливість — збіг на межі компонентів, де фінальна частина першої основи збігається з початковою другої.

Приклади:

кабмінімум ← Кабмін + [мін]імум

ліліпутін ← ліліпут + [Пут]ін

комп'юТЕРРА ← комп'ютер + [тер]ра

майданс ← майдан + [дан]с

Часто має сатиричний або іронічний відтінок, бо структуральна «зчіпка» створює додатковий семантичний ефект.

3. Накладання першої основи та усіченого початку другої (співзвучного).

Другий компонент подається у редукованому вигляді, зберігаючи лише ту частину, яка здатна фонетично «прикріпитися» до першого.

Приклади:

банджорист ← банджо + [банду]рист

мавпіяж ← мавп[а + мак]іяж

клоунцерт ← клоун + [кон]церт

МЕРсіанський ← *мер* + [*мар*]сіанський

фарсифікація ← *фарс* + [*фальс*]ифікація

жлобалізація ← *жлоб* + [*глоб*]алізація

Такий тип особливо продуктивний у створенні гумористичних та оцінних неологізмів.

4. Накладання усіченої частини першого компонента на структурно цілісний або модифікований другий.

У першому компоненті зберігається лише та частина, яка вступає в співзвучність із другим компонентом, тоді як другий залишається повністю або частково незмінним.

Приклади:

бігморди ← *біг*[борди] + *морди*

комуїсти ← *кому*[ністи] + *їсти*

литвинарник ← *Лит*[вин + с]винарник

Цей різновид часто має сатиричну спрямованість і використовується в політичному та побутовому дискурсі.

5. Накладання усіченої кінцевої частини першого та початкової другого компонентів.

Компоненти з'єднуються шляхом взаємного «обрізання», при якому межа стику становить нову дериваційну точку.

Приклади:

архипентура ← *Архипен*[ко + скульп]тура

кучмек ← *Куч*[ма + чуч]мек

Тальсінкі ← *Та*[ллін + Ге]льсінкі

товстократ ← *товсто*[сум + демо]крат

Такі одиниці здебільшого зберігають упізнаваність обох етимонів, але водночас створюють нову оцінну або образну семантику.

6. Вклинювання основи одного компонента в середину іншого.

Один компонент розриває структуру іншого та інкорпорується всередину, утворюючи максимально експресивне, часом гротескне неологізоване слово.

Приклади:

інтЮлігенція ← *інт[ел]ігенція* + *Юл(я)*

картлайфочка ← *карт[]очка* + *лайф*

Семироженко ← *Семи[нож]енко* + *рож(а)*

Цей тип найрадикальніший з формального погляду, оскільки порушує лінійність словотвірної структури.

Відрізняється від аналогії: тут дві одиниці впливають одночасно, а не витісняють одна одну

Контамінація – це продуктивний словотвірний механізм, що збагачує лексику, створює нові значення, підсилює гумор та експресивність мовлення. Вона проявляється на всіх рівнях мови: від морфології до синтаксису, демонструючи живу динаміку української мови та її здатність до креативності.

Процес контамінації спостерігається на всіх рівнях мови, але найбільш активно виявляється у фразеології та синтаксисі.

Парадигматична словотворча контамінація приводить до ускладнення як кореня (основи), так і афіксальні частини новоутвореної одиниці.

Можливість виникнення образу і ступінь його яскравості залежить від характеру значень лексичних одиниць, на основі яких виникає новотвір, і від особливостей словотворчих засобів. Звернені іноді до інтелекту, а частіше орієнтовані на чуттєве сприйняття, індивідуально-авторські контамінанти є творчим здобутком, наповнені естетичним смислом і наділені великими експресивно-емоційними потенціями. Власне, ґрунтовне дослідження

експресивно-емоційного потенціалу контамінованих okazіоналізмів може стати предметом подальших наукових розвідок.

Уже зараз можна спостерігати, що контамінація як спосіб словотворення створює особливо сприятливі умови для появи нової образності. Завдяки накладанню, усіченню чи інтерпозиції компонентів у структурі новотвірної одиниці «нашаровуються» значення, асоціації, культурні конотації. Унаслідок цього контамінант здатний одночасно активувати кілька семантичних планів: буквальний, переносний, емоційно-оцінний, іронічний тощо. Саме полісемантичність і «багатооголосість» таких слів забезпечує високий ступінь їх експресивної дії.

Важливо й те, що контаміновані інновації часто мають гібридну семантику, яка не зводиться до простої суми значень компонентів. Образність виникає не лише на семантичному, а й на фонетико-структурному рівні: співзвучність, несподіване поєднання основ, внутрішня рима чи звуковий контраст підсилюють емоційне тло утворення. Це пояснює, чому контамінація стала особливо продуктивною в художньому мовленні, медіадискурсі та жаргонних підсистемах.

Перспективи подальших досліджень охоплюють кілька напрямів, серед яких: установлення типології експресивних моделей контамінації в сучасній українській мові;

вивчення семантичної природи образності, зумовленої накладанням та інтерференцією дериваційних баз;

аналіз функцій контамінантів у різних стилях і дискурсах;

виявлення когнітивних механізмів, що зумовлюють інтерпретацію контамінованих okazіоналізмів;

простеження впливу контамінації на динаміку словотвірної системи.

З огляду на це, контамінація постає не лише як лінгвістична гра чи механічне поєднання основ, а як важливий ресурс творчої мовної активності, що забезпечує появу нових естетичних смислів та емоційно насичених образів.

3.2. Голофразис

На сучасному етапі мовного розвитку виникає все більше проблемних питань у лінгвістичній науці, пов'язаних із появою значної кількості неологізмів, зокрема okazіоналізмів. Виникає потреба дослідження новотворів у семантичному, словотвірному, стилістичному, ономасіологічному та соціолінгвістичному аспектах. Завдяки дослідженням мовознавців (Ж. Колоїз, Є. Карпіловська, А. Нелюба та ін.) нині існує чимало напрацювань, що пояснюють окремі параметри творення неuzuальних утворень. Проте, попри значну актуальність цього явища та сталий науковий інтерес до нього, проблема неологізації, а особливо механізмів індивідуально-авторського словотворення, досі не отримала різнобічного та системного опрацювання.

Серед найменш досліджених різновидів інноваційних одиниць слід виокремити голофрастичні конструкції, які вирізняються високим ступенем структурної та семантичної складності. Голофразис, на відміну від традиційних моделей словотворення, передбачає значне згортання змісту, редукцію формальних компонентів і створення нової, компактної лексичної одиниці, що акумулює в собі цілу пропозицію або складний змістовий комплекс.

Актуальність аналізу голофрастичних утворень зумовлена кількома чинниками. По-перше, вони репрезентують один із найдинамічніших напрямів сучасної неологізації. По-друге, такі конструкції є важливим індикатором креативних можливостей мови та свідчать про активізацію процесів мовомислення. По-третє, голофразис слугує продуктивним інструментом створення нової експресивності, що важливо для художнього стилю, медіадискурсу та розмовного мовлення.

Термін «голофразис» трактується неоднозначно:

Як спосіб словотвору – різновид зрощення або злиття, у результаті якого виникає слово з новою семантикою.

Як графічний прийом – об'єднання кількох слів в одне шляхом ліквідації пробілів (злитим або дефісним написанням).

Найчастіше голофразисні конструкції є okazіоналізмами – одноразовими, творчо створеними словами, які об'єднують усі слова речення або групи речень в єдину лексичну одиницю.

Кількість таких одиниць у художній літературі постійно зростає.

Причини популярності:

1. прагнення урізноманітнити стиль;
2. передати емоції, стани або явища лаконічніше та точніше;
3. створити ефект оригінальності та новизни.

Приклади з літератури:

«The first time Olly's dad gets afternoon drunk – violent drunk, yelling-at-the-top-of-his-lungs drunk, doesn't-remember-what-happened-the-next-day drunk» (Yoon).

«...побачила, чому він про це питає, - і жалібно тенькнула в ній, уриваючись, струнка якоїсь слабенької надії на все-ще-буде-гаразд...» (О. Забужко).

Починаючи з 2000-х років спостерігається зростання використання голофразису у мережевих комунікаціях, що пов'язано з бажанням лаконічно передавати складні думки та емоції.

За Словником Лінгвістики та фонетики Д. Крістала, голофразис – використання одного слова для передачі значення цілого речення, особливо в полісинтетичних мовах.

Польська: rada = «йде дощ»

Англійська: thanks = «дякую».

Голофразис – це специфічний словотворчий засіб, який об'єднує кілька слів, словосполучень або навіть речень у одну лексичну одиницю з новою семантикою.

Він використовується для виразності, стилістичної оригінальності та авторської індивідуальності.

Це явище ще недостатньо досліджене, але воно демонструє продуктивність та гнучкість української мови.

У сучасному дискурсі голофразис поєднує вербальні, графічні та когнітивні ресурси, інтегруючи мовну, соціальну та технологічну сферу комунікації.

2. Типи основ для утворення голофразисів (за Г. Улюрою)

На базі словосполучень

Приклади: «вони-про-нас», «гроші-просто-з-неба», «минуле-у-теперішньому».

Функції: концентрація смислу, створення багаторівневої семантики, емоційна та художня виразність.

На базі залишкових словосполучень.

Приклади: «ніби-уточнення», «майже-вибачення», «не-видиме».

Функції: підкреслення уточнювальних, описових або емоційних відтінків тексту.

На базі речень.

Приклади: «книжка-що-гуляє-як-сама-собі-знає», «що-не-зі-мною-було».

Функції: формування цілісних концептів у вигляді єдиної лексичної одиниці, що передає складні динамічні образи та стани.

На базі сурядних конструкцій.

Приклади: «плугарями-орачами-кріпаками-народолюбцями», «Табу/заборону/відсутність побачити».

Функції: створення лексично-семантичного ущільнення та стилістичного ефекту «швидкого накопичення».

Словосполучення у лапках.

Приклади: «українець і європейський янгол», «найпростіша з казок».

Функції: можуть виступати як потенційні голофразиси, потребують подальшого дослідження для уточнення статусу.

Поєднання з графікацією: дефісне написання або ліквідація пробілів підсилює семантичну концентрацію.

Метафоричність і експресивність: створює несподівані, концентровані смислові образи.

Компресія та економія мовлення: згортає складні речення в одну лексему.

Дискретність стилю мислення: демонструє індивідуальне бачення світу автора.

Хештеги та цифрові форми

Приклади: *#разомпротибулінгу, #ялюблюсвоюроботу, #несемосвітло, #залишайся вдома.*

Функції: інтегрують слова у графічно цілісну форму, концентрують головну думку, виконують гаслову, закличну та соціальну функції.

Іронічні та політичні голофразиси

Приклади: *аналоговнєт, Без вас / #безвас, Іхтамнет, Кримнаш, кримнашизм, мишебратья.*

Функції: оцінна, консолідувальна, антипропагандистська, індикатор громадянської стійкості.

Неологізації та перехід у продуктивне словотворення

Приклади: *всепропальщик, позабатьківщинаць, їхтамнетка, нетудидіяльний.*

Процес: первинні okazіоналізми узуалізуються → стають похідними формами → інтегруються у словотвірну систему.

Функції голофразису

Художня: створення виразності, стилістична індивідуальність автора.

Комунікативна: передача складних смислів у компактній формі.

Прагматична: вплив на аудиторію, консолідація колективної свідомості.

Соціально-політична: маркер позиції, спротиву, самоідентифікації, вираження колективної емпатії.

Аналіз голофразису відкриває перспективи для:

Типології незузальних способів словотворення;

Вивчення формально-граматичних, семантичних та прагматичних аспектів;

Осмислення ролі інтернет-дискурсу у створенні нових комунікативних моделей;

Створення реєстру голофразисів для подальших порівняльних досліджень.

Голофразис – це динамічний, продуктивний засіб словотворення, що поєднує вербальні, графічні та когнітивні ресурси. Він демонструє інноваційність, семантичну економію та комунікативну ефективність, а також є індикатором

живої еволюції українського словотвору, що інтегрує художню, медійну та соціальну сфери комунікації.

Висновки до Розділу 3

Матеріал дослідження дає підстави стверджувати, що словотворення в умовах активних соціокультурних трансформацій зазнає суттєвої інтенсифікації та інноваційного оновлення. Неузуральні моделі, зокрема словотвірна контамінація та голофразис, стають дієвими механізмами мовної динаміки, забезпечуючи компресію змісту, експресивність вислову й творення нових смислових конфігурацій.

Словотвірна контамінація демонструє високий ступінь креативності мовців і здатність мови економно відтворювати складні поняття через поєднання частин різних твірних основ. Проаналізований матеріал засвідчує багатство її підвидів (накладання, вставлення, вичленування, комбіновані моделі), що дозволяють створювати іронічно-оцінні, політично марковані та соціально релевантні новотвори.

Контамінати активно відображають суспільно-політичну картину сьогодення, стаючи інструментами мовної реакції, спротиву, оцінки або сатири. Багато з них перебувають у стані швидкої узуралізації, перетворюючись із ситуативних okazionalizmів на впізнавані мовні одиниці.

Голофразис, попри різнотлумачність у науковій літературі, постає одним із найбільш продуктивних способів семантико-словотвірної компресії. Об'єднання словосполучень або цілих синтаксичних конструкцій у графічно цілісні одиниці забезпечує одночасно економію мовних ресурсів та інтенсифікацію експресії. Голофразис активно функціонує не лише в художньому та критичному дискурсі, а й у медійному, політичному, інтернет-комунікації, де він виконує номінативну, оцінну, консолідувальну та ідентифікаційну функції. Особливо продуктивними є хештег-стилеми, які завдяки візуальній компактності та семантичній насиченості стають сучасними формами громадянських гасел, маркерів солідарності або засобів іронічної інверсії пропагандистських кліше.

Узагальнення матеріалу свідчить, що неузувальні моделі словотворення розширюють межі мовної системи, актуалізують потенційні словотворчі ресурси, сприяють формуванню нових типів значень і структур. Вони інтегрують у собі мовні, соціальні та технологічні інновації, відбиваючи тенденції до демократизації мовної практики, експресивного оновлення та підвищення комунікативної ефективності.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу всебічно розкрити специфіку та механізми реалізації принципу мовної економії в словотвірних процесах сучасної української літературної мови, проаналізувати узуальні й незузальні способи словотворення в їх взаємодії, визначити системність і закономірності розвитку інноваційної лексики, простежити взаємозв'язок між економією, творчістю, експресивністю та динамікою мовної норми. На основі аналізу фактичного матеріалу, опрацьованого в трьох розділах роботи, можна сформулювати такі підсумкові положення.

По-перше, мовна економія є однією з провідних системних закономірностей функціонування й розвитку словотвірної підсистеми української мови. Вона реалізується як внутрішньомовний механізм оптимізації комунікації, скорочення мовленнєвих витрат та підвищення ефективності номінації. Принцип економії, ґрунтуючись на природній тенденції мови до компресії, лаконізації та спрощення, сприяє формуванню таких словотвірних процесів, що дозволяють максимально точно передати зміст мінімальними формальними засобами.

У сучасній українській мові мовна економія виступає рушієм як нормативних, так і інноваційних словотвірних явищ, забезпечуючи рівновагу між системністю та динамічністю мовного розвитку.

По-друге, дослідження довело, що узуальні способи словотворення залишаються основною базою реалізації принципу експліцитної та імпліцитної економії. Особливо продуктивними є афіксальний, основоскладальний, аббревіаційний, нульсуфіксальний та регресивний способи словотворення. Вони забезпечують формальну прозорість, системність і передбачуваність мовних одиниць, а відтак сприяють стабільності мовної норми. Узуальні моделі демонструють можливості економного структурування мовного матеріалу через: скорочення (усічення основ, часткові аббревіації, складноскорочені слова), структурну оптимізацію (ефективне поєднання морфем без надлишкових формантів – нульова деривація), семантичну компресію (згущення значення в одному слові замість розгорнутих синтаксичних конструкцій), морфологічну

універсалізацію (активне використання суфіксів із широким діапазоном значень, інтенсифікація конверсійних процесів). Узуальна сфера словотворення, попри свою нормативність, виявляє досить гнучке реагування на комунікативні потреби сучасного суспільства, постійно збагачуючись новими моделями, здатними забезпечити ще більшу економію мовної енергії.

По-третє, важливим результатом дослідження є те, що незузальні, інноваційні словотвірні моделі, попри їх експресивність, ігровість та відхилення від норми, також підпорядковуються принципу мовної економії, хоча й у специфічний спосіб. У сфері інноваційного словотворення принцип економії виражено у двох взаємодоповнювальних аспектах: комунікативному – потребі швидко й яскраво назвати нове явище; креативному – прагненні мовців створити оригінальні, дотепні, експресивні одиниці.

Центральними інноваційними механізмами, в яких мовна економія проявляється найповніше, є контамінація, римейкова деривація, графодеривація, голофразис, арготичні трансформації, okazionalna полісемія, лексико-синтаксичне зрощення. Вони забезпечують ущільнення семантики, естетизацію вислову й водночас економічність форми. Словотвірні контамінати, що стали надзвичайно продуктивними в умовах воєнного часу та інтернет-комунікації, демонструють злиття двох або більше основ, що не лише скорочує висловлення, але й створює нові конотативні нашарування. Графодеривати з літерою Z, римейкові утворення, псевдоримейковість та ігрові модифікації назв є формами як мовної економії, так і соціально забарвленої оцінки.

По-четверте, робота засвідчила, що взаємодія узуального та незузального словотворення є однією з найхарактерніших тенденцій сучасної української мови. Нині відбувається цілком закономірний процес перетікання окремих інноваційних моделей до узуальних, зокрема: проникнення елементів арго в загальномовний словник, узвичаєння контамінатів, що виникли у медіапросторі, стандартизація деяких складноскорочених та усічених основ, закріплення нових суфіксів і формантів, спочатку притаманних лише неофіційним регістрам.

Таким чином, мовна економія стає містком між узусом і okazіональністю, визначаючи вектор розвитку словотвірної системи.

По-п'яте, дослідження підтвердило тезу про те, що соціокультурні зміни, медіапростір і воєнні події значно актуалізували інноваційне словотворення, сприяли появі нових продуктивних моделей, раніше не характерних для української мови. Лексичні інновації воєнного часу, численні іронічні, саркастичні та знижені контаміанти, що виникають навколо прецедентних висловів, демонструють не лише мовну творчість українців, а й тенденцію до максимальної мовної економії, зорієнтованої на миттєвий комунікативний ефект. Це свідчить про посилення продуктивності неузвального словотворення та розширення словотвірної парадигми сучасної української мови.

По-шосте, аналіз матеріалу дозволив стверджувати, що потенційні слова відіграють ключову роль у розумінні економії мовної системи. Потенційні деривати становлять резерв словотворення й засвідчують системну можливість утворення нової номінації навіть тоді, коли вона не реалізована фактично. Саме потенційність пояснює наявність структурних лакун у словотвірних парадигмах та їх подальше заповнення інноваціями.

По-сьоме, встановлено, що мовна економія постає не лише технічною характеристикою мовної системи, а й важливим прагматичним, когнітивним і соціальним чинником. Вона впливає на: ефективність комунікації (швидкість, зрозумілість, точність), структурування нового досвіду (номінація непростих чи нових явищ одним словом), формування мовної моди (закріплення ігрових та експресивних моделей), мовну ідентичність, особливо у воєнний час, коли новотворення стає засобом самоідентифікації, опору та іронії.

Отже, мовна економія виявляє себе як цілісний механізм оптимізації мови, що забезпечує її стійкість і водночас гнучкість.

По-восьме, результати дослідження дозволяють сформулювати кілька важливих тенденцій розвитку словотвору сучасної української мови: демократизація словотвірних процесів, що виявляється у зростанні ролі медіамовлення, інтернет-комунікації та арготичних моделей; зміцнення ролі

експресивного та оцінного словотворення, яке забезпечує швидке переосмислення соціальних реалій; посилення функції узуальних моделей у творенні номінацій на позначення нових понять, пов'язаних із технологіями, війною, соціумом; розширення словотвірної парадигми за рахунок прийомів, що походять із неuzuальних ділянок мовлення; зростання продуктивності змішаних словотворчих способів, зокрема контамінації, яка інтегрує ознаки кількох типів деривації.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати: принцип мовної економії є ключовим чинником, що визначає сучасний стан і перспективи розвитку словотворення української мови. Він забезпечує внутрішню цілісність системи, оптимізує комунікацію, сприяє появі нової лексики та виступає підґрунтям для інновацій. Економія мовних зусиль, з одного боку, веде до формального спрощення мовних одиниць, а з іншого — зумовлює їхню семантичну згущеність, експресивність та комунікативну ефективність.

Таким чином, проведена робота засвідчила, що сучасне українське словотворення розвивається за принципами системності, динамізму й економії, а узуальні та неuzuальні моделі взаємодіють між собою, утворюючи нову якість мовної норми. Отримані результати поглиблюють теоретичне уявлення про словотвірну систему української мови та слугують підставою для подальших досліджень у галузі неології, дериватології, медіалінгвістики й соціолінгвістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Важеніна Олена, Вернигора Людмила. Голофразис як маркер творчої еволюції українського словотвору. *Лінгвістичні студії Linguistic Studies*. Випуск 50, стор. 7-18. 2025.
2. Глуховська М.С. Асоціативно-порівняльна мотивація українських словотвірних інновацій у сфері іменника [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Глуховська Марина Сергіївна ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2019. 20 с.
3. Городенська К.Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. №2. С.3 - 12.
4. Горпинич В.О. Словотворення і словотвір української мови. К., 1995. 284 с.
5. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія. Дніпропетровськ, 1998.
6. Грещук В.В. Основоцентрична дериватологія: історія, стан, перспективи. *Актуальні проблеми українського словотвору*. Івано-Франківськ, 2002. С.68-78.
7. Грещук В.В. Український відприкметниковий словотвір. Івано-Франківськ, 1995.
8. Грещук В.В., Бачкур Р.О, Джочка І.Ф., Пославська Н.М. Нариси з основоцентричної дериватології. Івано-Франківськ, 2007. 348 с.
9. Карпіловська Є.А. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики). *Українська мова*. 2004. № 3. С.3- 29. 26.
10. Карпіловська Є.А. Ігрова стихія в сучасній українській мовотворчості. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонНУ, 2004. Вип.12. С.244-247.
11. Кислюк Л.П. Нові тенденції у творенні іменників – назв осіб сучасної української мови. *Актуальні проблеми українського словотвору*. Івано-Франківськ, 2002. С.217-225.
12. Кислюк Л.П. Особливості творення і функціонування аббревіатур та їхніх дериватів у мові преси. *Мовні і концептуальні картини світу*. К., 2004. Вип.11. Кн.1. С.187-190.

13. Кислюк Л.П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: Монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
14. Клименко Н.Ф. Назви осіб у сучасній українській періодиці. *Українське мовознавство*. 2003. Вип. 25. С. 20-24.
15. Клименко Н.Ф. Неологізування в українській мові в часи глобалізації. *V Міжнародний конгрес Міжнародної асоціації україністів. Мовознавство*. Чернівці: Рута, 2003. С.38-42. 431 с.
16. Клименко Н.Ф. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови. *Українська мова*. 2003. № 3-4. С. 83-105.
17. Клименко Н.Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови. К., 1973. 186 с.
18. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. К.: Наукова думка, 1984. 252 с.
19. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 434 с.
20. Колоїз Ж. В. Українська okazіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, 2007. 311 с.
21. Колоїз Ж. Типологія дериваційних процесів. *Українська мова*. 2008. №4. С. 23-37.
22. Кузьма І.Т. До питання про неологізацію словотворення: активна лексика сучасних засобів масової інформації в аспекті дериватології. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль, 2014. Вип. II. С.138-142.
23. Логвиненко Г. Нульсуфіксальні найменування опредмеченої дії (на матеріалі технічної лексики). *Вісник Запорізького державного університету (філологічні науки) : зб. наук. статей*. 2002. № 1. С. 79-82.
24. Мазурик Д.В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки XX ст.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Л., 2002. 20 с.

25. Методичні рекомендації до підготовки та захисту кваліфікаційних (магістерських) робіт у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. 41 с.
26. Навальна М.І. Нові вияви мовної економії (на прикладі матеріалів інтернетного видання «Українська правда»). *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2012. Т. 26 (65). №1. С. 51 – 56. (0,5 друк. арк.)
27. Нелюба А. Від графічної економії до нових словотворчих засобів і основ (“складання” скорочених основ і його наслідки в словотвірній номінації). *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Філологія*. 2007. Вип. 15-18. С. 222-226.
28. Нелюба А. М. Явища економії в словотвірній номінації української мови / А. М. Нелюба ; відп. ред. К. Г. Городенська. Х. : Вид. центр ХНУ, 2007. 301 с.
29. Нелюба А. М. Прихована економія в словотвірній системі української мови (найзагальніші зауваги). *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 23. С. 62-67.
30. Нелюба А. Осново- і словоскладання в контексті словотвірної номінації. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2006. № 2. С. 179-184.
31. Нелюба А. Перебіг і наслідки одного скорочування. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2004. Вип. 34. Ч. 2. С. 232-238.
32. Нелюба А. Повертаючись до лексико-семантичного способу словотвору. *Рідний край*. Полтава, 2004. № 1(10). С. 62-65.
33. Нелюба А. Потенційні і нові слова в контексті словотвірної номінації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*. Херсон, 2008. Вип. 6. С. 58-63.
34. Нелюба А. Про “словотвірний” статус аббревіатур. *Актуальні проблеми українського словотвору*. Івано-Франківськ, 2002. С. 131–140.
35. Нелюба А. Про деякі словотвірні можливості української флексії (в аспекті функціональної стилістики). *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. 1995. Т. 4. С. 177-184.

36. Нелюба А. Про лінгвістичний статус мовних скорочень. *П'ятий Міжнародний конгрес україністів. Мовознавство: доп. та повідомл.* Чернівці, 2003. С. 54–60.
37. Нелюба А. Римейк у словотвірній номінації. *Наукові записки. Серія: Філологія: зб. наук. праць.* Вінниця, 2008. Вип. 10: У 2-х т. Т. 1. С. 113-118.
38. Нелюба А. Словотвірна економія у появі онімів. *Наукові записки. Серія Філологічні науки (мовознавство).* Кіровоград, 2001. Вип. 37. С. 51-54.
39. Нелюба А. Словотвірна контамінація як вияв принципу економії. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія.* 2002. Т. 9. С. 183-200.
40. Нелюба А. Способи словотвірної номінації (проблема відмежування). *Гуманітарний вісник. Спеціальний випуск. Філологія.* Переяслав-Хмельницький, 2003. С. 53-57.
41. Нелюба А.М. Деякі аспекти в дослідженні сучасних словотвірних номінативних явищ. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.* 2004. № 631. Серія: Філологія. Вип. 41. С. 106–109.
42. Нелюба А.М. Новітні тенденції у словотворі й модифікація норм мови. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць.* Вип. 13. Донецьк, 2005. С. 291-296.
43. Нелюба А.М. Семантичні зміни з огляду словотвірної номінації, або зіставляючи чужі думки. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць.* Х., 2002. Вип. 9. С. 29-34.
44. Нелюба А.М. Словотвірна контамінація: спроба термінологічного впорядкування. *Матеріали міжнародної наук. конференції “Діахронічне, типологічне і контрастивне дослідження германських, романських і слов'янських мов (семантика і словотвір)”.* Донецьк, 2001. С. 163–169.
45. Нелюба А.М. Сучасна ідеологія в дослідженні явищ словотвірної номінації. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.* 2004. № 627. Серія: Філологія. Вип. 40. С. 14-17.

46. Нелюба А.М. Тенденції в арготичному словотворі і засоби їх втілення. *Збірник наукових праць ПДПУ імені В.Г. Короленка. Серія: Філологічні науки*. Полтава, 2001. Вип. 4 (18). С. 105–112.
47. Нелюба А.М. Усічення і принцип економії. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць*. Х., 2000. № 5. С. 171-183.
48. Нелюба А.М. Явище економії в словотвірній номінації української мови (системний вимір): [монографія] / А. Нелюба; Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, Харків. іст.-філол. т-во. - Харків, 2014. 183 с.
49. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983-2003). *Словник*. Х., 2004. 136 с.
50. Нелюба А. Номінативно-словотвірні можливості аббревіатур. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Т. 10. 2004. С. 233-242.
51. Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004-2006). *Словник*. Х.: Майдан, 2007. 143 с.
52. Нелюба А. М. Словотвірна контамінація як вияв принципу економії. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Т. 9. Харків. 2002. С.183-200.
53. Олексенко О., Мізіна О. Структурно-семантичні та функціонально-стильові властивості нульсуфіксальних атрибутів: монографія. Полтава – Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. 232 с.
54. Пічахчи О.В. Роль мовної економії в словотворенні новогрецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філологія»*, вип. 8(76), грудень, 2019 р. С.71-73.
55. Попкова О.А. Складні слова як вияв тенденції до мовної економії у масмедійному дискурсі початку ХХ сторіччя. *Записки з українського мовознавства*. 2019. Вип. 26(1). С. 330-338.
56. Потятник І.О. Вкорочення основи, акронімія та аббревіація як джерела американського сленгу. *Іноземна філологія*. Львів, 2001. Вип. 112. С.127-132.

57. Редько Є. О. Словотвірна контамінація в сучасних інноваційних процесах // *XX-XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні метаморфози в українській мові і літературі*: колективна монографія / Гол. ред. А. Архангельська. Оломоуц : VUP, 2016. С. 205–229.
58. Стишов О.А. Назви осіб в українській мові кінця XX – початку XXI століть (на матеріалі ЗМІ). *Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах*: [монографія] / [Г.М. Вокальчук, А.М. Архангельська, О.А. Стишов, Ю.П. Маслова, В.В. Максимчук]. – Рівне – Оломоуць: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. С. 9-40.
59. Стишов О.А. Новітні явища в словотворенні української мови початку XXI століття. *Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб.* Вип. 2 (48). Харків: Вид-во Іванченка І.Є., 2018. С. 118-125.
60. Стишов О.А. Сучасне українське словотворення: основні тенденції розвитку. *Мовознавчий вісник: зб. наук. праць на пошану Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя*. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2009. Вип. 8. С. 136-146.
61. Стишов О.А. Українська лексика кінця XX століття [Текст] : на матеріалі мови засобів масової інформації / О. А. Стишов. - 2-ге вид., перероб. К. : Пугач, 2005. - 388 с.
62. Стратулат Н. В. Дери́ваційні та семантичні неологізми в лексичній системі української мови (на матеріалі тлумачного словника української мови в 20-ти томах) / Н. В. Стратулат : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. В. Стратулат. К., 2009. 20 с.
63. Тараненко О.О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець. XX — XXI ст.): Монографія / О.О. Тараненко. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 248 с.
64. Третьевич Л. М. Про словотвірну семантику віддієслівних іменників з нульовими суфіксами в сучасній українській мові. *Словотвірна семантика східнослов'янських мов :зб. статей* / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ : Наукова думка, 1983. С. 120-129.

65. Третьевич Л. М. Українські віддієслівні іменники з нульовим суфіксом. *Мовознавство*. 1977. № 6. С. 61-68.
66. Третьевич Л. Про словотвір українських іменників із нульовим суфіксом, мотивованих дієсловами з префіксом ви-. *Українське мовознавство*. 1979. №7.
67. Третьевич Л.М. Нульова суфіксація деад'єктивних іменників у сучасній українській мові. *Українське мовознавство*. 1982. №10.
68. Хрустик Н. М. Активні процеси словотворення в сучасній українській мові: складні слова. *Слов'янський збірник*. 2016. Вип. 20. С. 123-135. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2016_20_12.
69. Шевчук Л.В. Словотвірна контамінація як вияв лінгвокреативності на феномен війни (на матеріалі медіатекстів). *Записки з українського мовознавства*. 2022. №29. С. 172-185.
70. Яценко Н. О. Політичні інновації в мові сучасних засобів масової інформації [Електронний ресурс] / Н. Яценко. – Режим доступу : <http://term-in.org/goods/15-1-1-1/category/id81/>.

Лексикографічні джерела:

71. Лексико-словотвірні інновації. 2014. Словник / Укладачі А. Нелюба, Є. Редько. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.
72. Лексико-словотвірні інновації. 2017-2021. Словник / Укладачі А. Нелюба, Є. Редько. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2022. 124 с.
73. Лексико-словотвірні інновації. 2022-2024. Словник / Укладачі А. Нелюба, Є. Редько. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2025. 112 с.
74. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа : словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. К. : ВПЦ "Київський університет", 2021. Ч. 4. 100 с.
75. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Шевченко Л.І., Сизонов Д.Ю. К.: ВПЦ «Київський університет», 2022. Ч. 5. 359 с.
76. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Шевченко Л.І., Сизонов Д.Ю. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. Ч. 1. 120 с.